

Válaszkereső mozgalmak a későmodernitásban

Jelige: DBA 896

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. Motiváció.....	4
1.2. A kutatás módszertana.....	7
2. A csavargó	9
2.1. Egzisztenciális autentikusság	11
3. Önismeret keresés az utazás és a fogyasztás kritikája által: kanapészörf, stoppolás és dumpster diving.....	11
3.1. Az én ágyam a te ágyad – a csavargó kíváncsi.....	13
3.1.1. A hely szelleme	13
3.1.2. Önreprezentáció	15
3.2. Egyedül az országúton- a csavargó megismer.....	17
3.3. Mi van a kukában? - a csavargó cselekszik	20
4. Konklúzió.....	22
Függelék.....	25
Források.....	28

1. Bevezetés

„Valahonnan jövünk, valamerre megyünk
[...] a közötlenség – e világa sajátos törvényeknek
engedelmeskedik” / Onfray 2007 /

A dolgozatom címében megnevezett válaszkeresőket a továbbiakban az egyszerűség kedvéért csak *csavargó*knak fogom hívni. Amikor azt mondom *csavargó*, nem a sokak által elképzelt szakadt utazóra gondolok, sokkal inkább a gondolataiban és a cselekedeteiben úszkáló csavargóra, aki mindig újabb és újabb utakat kipróbálva keres választ a kérdéseire. Megkérdőjelezve az egyszerű hétköznapiak realitását, abból kilépve elindul, hogy egy új, elfogadhatóbb bizonyosságot keressen. Az, hogy ezt otthon ülve vagy a világot járva teszi, teljesen mindegy, hiszen „az utazás nem feltétlenül helyváltoztatás, hanem a táv – a világ, esetleg önmagunk – birtokbavétele.” (Vándorboy 2014). Zygmunt Bauman *Turisták és Vagabundok* című írásában ezt mondja: „...posztmodern társadalmunkban valamennyien úton vagyunk - különböző mértékben, testben vagy lélekben [...]”. (Bauman 1996)

Dolgozatomban azt vizsgálom, vajon mit jelenthet a posztmodern viszonyok között egy – egy olyan jelenség részesének lenni, mint a kanapészörfölés, a stoppolás vagy a dumpster diving. Az ember ugyanis a „régiekhez képest” egészen új kapcsolatba került a világgal. Anthony Giddens szerint míg a tradicionális társadalmakban a múlt és annak összes kialakult értéke megbecsült volt és tartalmazta az előző generációk felhalmozott tapasztalatait, addig a modern társadalmak jellemzője a rohanás, a gyors és folyamatos változás, a régi értékek állandó felülvizsgálata és újrafogalmazása. (Hall, David Held, Tony McGrew, 2003, 274- 325)

Az általam vizsgált jelenségek résztvevői talán maguk a *csavargók*, akik a kialakult körülmények között iránymutatást keresnek. Az uniformizáltnak vélt világból kilépve ismeretlen helyzetekben próbálnak helyt állni, hogy saját, intenzív tapasztalataik alapján találjanak válaszokat. Bauman így folytatja gondolatmenetét: „Az identitás jelentősége [...] egyaránt vonatkozik személyekre és tárgyra. A modern társadalomban ez is, az is elvesztette szilárdságát, egyértelműségét és folytonosságát. Az egykor tartós tárgyakkal alakult világ eldobható termékekkel lett telerakva, amelyek arra valók, hogy mielőbb elavuljanak. Egy ilyen világban úgy lehet felölteni és levetni az identitást, mint egy kosztümöt” (Bauman 1996). Kérdésem tehát: mit jelent a *csavargók* számára ez a fajta lelki

és fizikai értelemben is átélt „utazás” ? A világ szokatlan formákban történő feltérképezése a válaszkérés egyik módszere lenne? Egyáltalán a *csavargó* tudatosan van – e úton?

Három szokatlan jelenséget kutatva próbáltam választ találni a fenti kérdésekre. Mielőtt a kutatás menetére és eredményeire kitérnék, ismertetem a motivációimat, a *csavargó*hoz kötődő jellemvonásokat és a vizsgált jelenségekhez fűződő alapfogalmakat.

1.1. Motiváció

Magyarázatra szorul, hogy miért épp a couchsurfinget, a stoppolást és a dumpster divingot hoztam kapcsolatba az identitáskeresés kérdésével. Számomra a három elemzett jelenség csupán példa, metafora az önismeret keresés menetére, melyben a couchsurfing, a stoppolás és a dumpster diving egy-egy fontos állomást jelölnek: a *kíváncsiságot*, a *megértést* és a *cselekvést*.

Olyan jelenségek párjai lehetnek ezek, mint a squat (foglalt ház), a telekocsi rendszerek, önfenntartó kommunák vagy az olyan találkozók, mint például a rainbow gathering (szivárvány találkozó), hiszen mind-mind a meglevő világ egy-egy szegmensének alternatíváiként léteznek. A résztvevők sokszor cél nélkül válnak részeseivé az „utazásnak”: „Az egyetem után úgy éreztem nem tudok beállni a körforgásba, nem volt pénzem, nem tudtam mi fog történni, de elindultam Izraelbe” (Mihályfi Márta 2014), de előfordul, hogy konkrét céllal, felelősséget vállalva vesznek részt valamely mozgalomban: „I do it because I feel, it’s a kind of social responsibility”. (Pet Peltier a dumpster divingről 2012)

Olyan gondolatok hordozói ők, amelyekkel a számukra eltorzulttá vált világ ellen küzdenek. De mindemellett mégis csavargók, „a világ söpredékei”(Bauman 1996), akik önként sodródtak a világ periferiájára, hogy szemben a „megszokottal”, a saját maguk által felépített értékeknek feleljenek meg, remélve azt, hogy így közelebb kerülhetnek önmagukhoz is. Persze az ilyen és ehhez hasonló mozgalmak kapcsán fölmerülhet a pénz kérdése is, hiszen úgy tűnhet, a résztvevők a pénzhiány problémájára reflektálva váltak kanapészőrfösökké, stopposokká vagy szeméthalászokká. Tény, hogy mindhárom jelenség lehetőséget ad egy a gazdasági körforgástól távolodó élet kialakítására (még ha csak rövid távon is), ám a továbbiakban olyan példákat fogok vizsgálni, amelyekben a résztvevők még ha kezdetben az anyagi terhelés csökkentése miatt is váltak valamely mozgalom tagjává, tapasztalataik arra

ösztönözik őket, hogy az átételeket ne csak folytassák, de valahogy bele is építsék mindennapjaikba.

Az, hogy a többi jelenség mellett, mégis a couchsurfinget, a stoppolást és a dumpster divingot emeltem ki, egyszerű okra vezethető vissza: 2012 júliusától kezdődően számos alkalommal testközelből tapasztalhattam meg őket. A kanapészförléssel és a stoppolással 2012 júniusában találkoztam először, amikor másodmagammal eldöntöttem, hogy részt veszek egy fesztiválon Portugáliában, ám a repülőjegy és a szállás ára nem fért bele az anyagi kereteinkbe. Ahelyett, hogy lemondtunk volna a fesztiválról, úgy döntöttünk, az út nagy részét stoppolással fogjuk megtenni, a szállást pedig a Couch Surfing.org oldalán keresztül próbáljuk megoldani. Kiemelendő tehát, hogy először én is anyagi segítségként tekintettem ezekre az utazási formákra, majd később alakult ki egy új, az önismeret kereséssel összeegyeztethető kép ezekről a mozgalmakról. A dumpster divinggal néhány hónappal később, Berlinben találkoztam először.

A könnyebb követhetőség érdekében felvázolom empíriáim pontos részleteit időpontokkal, helyszínekkel és a résztvevő személyek neveivel:

Couch Surfereim, azaz a befogadott vendégeim időrendi sorrendben: az első, aki megindított ezen az úton *Antti Vainio* volt 2012 júliusában, Finnországból – Helsinkiből. Néhány hónappal később, szeptemberben vendégem volt *Bastian Fritzsche* Lipcséből és *Marysia Karkosik* Varsóból. Utánuk egy-két nappal érkezett a romániai *Mihai Tufa*. Ugyanebben a hónapban *Jordi Torán* Barcelónából, *Ernest Kovach* Szerbiából, *Dimitar Lilchev* Bulgáriából, majd pedig októberben egy koreai pár, *Miseon Jang* és *SangBae Yoon* lakott nálam. Novemberben *Hugh Vickers – Willis* volt vendégem Melbournból, majd *Julia Wasqznik* Varsóból. Decemberben *Matthew Krist* Torontóból, majd 2013 februárjában egy előző vendéglátóm, a pozsonyi *Michal Lachkovich* lakott nálam néhány napig. 2013 augusztusában a szófiai *Hristiyan Bonev* és barátnője, *Aleksandra*, majd októberben egy francia vándorzenekar, a *Wargasound* vendégeskedett nálunk, az évet pedig a görög *Argyris Papadopoulos*, a bulgáriai *Miriam K.* és a szintén bolgár *Rossen Petrov* zárta decemberben. 2014 tavaszán az Amerikából érkezett *Aaron Cochrane* és a görög *Dimitris Athanasopoulos* lakott nálunk, majd decemberben az angol *Ashley Lovebox*, és baszk barátnője *Albita Patata Frita*. Ezekben az esetekben én vendéglátóként voltam tehát jelen. (lásd: Mellékletek 1. és 2. fotó)

Couch Surfer hostjaim, azaz az én befogadóim: 2012 augusztusában az első vendéglátóm *Bruno Samuel* volt, Toulouseban. Később, novemberben *Anton Bejrozkin* szállásolt el

Budapesten. A következő hónapban *Michal Lachkovichnál* vendégeskedtem Pozsonyban, majd *Matthias Srameknél* Bécsben. Bécs után „*Marie Curie*”-nél aludtam Lipcsében, majd egy előző vendégemnél, *Bastian Fritzsche*-nél kaptam szállást. Az utolsó surfer élményem pedig a berlini *Lisához* és *Clem Enshez* köthető. Náluk tehát én voltam a vendég.

Stoppoként a következő útvonalon haladtam: 2012 júliusában Budapestről repültem Barcelonába, ahonnan már stoppal haladtam tovább Valenciába, Madridba, majd Lisszabonba. Visszafelé Toulouse-on keresztül jutottam el Párizsba és végül Budapestre is stoppal érkeztem. Második utamon, 2012 decemberében vonattal utaztam Szegedről Budapestre, onnan pedig Pozsonyba, majd Bécsbe. Ezt követően stoppal haladtam tovább Brno, Prága, Lipcse és Berlin felé, ahonnan repülővel jöttem vissza Magyarországra. Harmadik utamon, 2013 nyarán stoppal indultam Aradon, Temesváron és Calafaton át Bulgáriába, ahol Montanán és Szófián keresztül jutottam el Thessalonikibe, innen Thassosra mentem, majd visszafelé Bulgárián és Szerbián keresztül stoppal jöttem vissza Magyarországra. Negyedik utam a Fekete-tengerhez vitt, 2014-ben Szerbiát és Bulgáriát átszempelve jutottam el Burgaszba, majd ugyanezen az útvonalon keresztül jöttem vissza Szegedre.

Dumpster divingos empíriámat 2012 decemberében Lisánál és Clem Ens-nél szereztem Berlinben. Annak ellenére, hogy a „szeméthalászatnál” nem voltam jelen, az ételek „átvizsgálásánál” és elkészítésénél igen, így úgy érzem, részese voltam a jelenségnek.

Ezek mindegyike olyan szokatlan szituáció volt, amelyekben nem csak én, de mások is bizonytalanul mozogtak. Épp ezekre a bizonytalan mozdulatokra és reakciókra voltam kíváncsi, amikor a „vizsgált résztvevők” viselkedése kevésbé volt szabályozott. Felváltva tettem fel önmagam és a környezetem felé a kérdéseket: ki, mit és miért csinál? A saját empíriáim tehát arra sarkalltak, hogy tovább vizsgáljam a megtapasztalt jelenségeket. Egyre több és több kérdés merült fel bennem a környezetemmel és önmagammal kapcsolatban. Majd lassan elkezdtem társadalomtudományi szempontok alapján vizsgálni a megtapasztalt eseményeket és meglepve vettem tudomásul, hogy sok esetben már tudományosan megfogalmazott jelenségeknek voltam/ vagyok tanúja.

1.2. A kutatás módszertana

Earl Babby *A társadalomkutatás gyakorlata* című könyvében megfogalmazza: „...mindennapi életünkben mindannyian folyton terepkutatást végzünk. Amikor résztvevői vagy megfigyelői vagyunk valamilyen társas viselkedésnek [...], melyet igyekszünk megérteni, az bizonyos értelemben mind terepkutatás.” (Babby 1995, 304 – 311) Ez rám különösen is érvényes, hiszen útjaim során voltaképp nem is tudtam róla, hogy „a terepen vagyok”. Hiszen azt, hogy mindebből dolgozat szülessen, nem terveztem előre, jegyzeteimet csupán magamnak készítettem emlékeztetőképp, nem volt komolyabb tervem velük. Earl Babby szavaival élve résztvevője és megfigyelője voltam egy társas viselkedésnek, amelyet igyekeztem megérteni, de nem volt kiemelt célom vele. Babby könyvében kiemeli a „megfigyelő lehetséges szerepeit”, így beszél az egészen résztvevő kutatóról, a megfigyelőként résztvevőről, résztvevőként megfigyelőről és az egészen megfigyelőről, melyek a kutató „magatartásától” függően különülnek el egymástól. Babby az egészen résztvevő magatartásáról Raymond Goldot idézi:

„az egészen résztvevő valódi identitása és célja nem ismert azok előtt, akiket megfigyel. Igyekszik velük amennyire csak lehet, természetesen viselkedni életük mindazon területein, amelyek érdeklik, s melyek számára elfogadható olyan helyzetekben, amelyekben a megkívánt mindennapos szerepeket képes sikeresen eljátszani [...]” (Babby 1995, 304 – 311)

Az előző gondolatot tovább fejtegetve Babby leírja, hogy az egészen résztvevő kutató választhat: ténylegesen részt vesz a környezetében lejátszódó eseményekben, vagy csak eljátszsa azt. (Babby 1995, 304 – 311) Magamat, vagyis az én szerepemet alapvetően *egészen résztvevőként* határoznám meg- mivel mindent a „saját bőrömnön” tapasztaltam meg. Emellett legtöbb esetben a környezetem sem tudott róla – meginterjúvolt alanyaimat kivéve -, hogy kutatásban vennének részt.

Mivel azonban a dolgozatban nem egy konkrét jelenségre fókuszáltam, így a teljes kutatásban létrejött szerepem meghatározása nehézségekbe ütközik. Míg a kanapészőrf esetében egyértelműen az egészen résztvevő szerepét „vállaltam” magamra - hisz aktívan fogadtam vendégeket és magam is megpihentem másoknál-, illetve a stoppolás esetében is egyértelmű a (talán még személyesebb) részvétel, addig a dumpster diving kapcsán már „távolabb kerültem” a vizsgált jelenségtől. A szeméthalászat kutatása ugyanis nem volt célom

- sőt nem is tudtam a létezéséről -, így eleinte csupán egyszerű megfigyelő voltam, majd később fogtam hozzá a jelenség mélyebb értelmezéséhez.

Kutatási módszereim tehát leginkább az etnográfia, de különösképp az autoetnográfia keretein belül mozogtak. Ahogyan azt az *Autoethnography: An Overview* szerzői is megfogalmazták, az autoetnográfia egyfajta keveréke az önéletrajznak és az etnográfiának. Az *önéletrajz* legfontosabb feladata, hogy leírja az illető életútját, fontosabb tapasztalatait, azokat az eseményeket, amelyek leginkább hatással voltak az életére. Egy önelemzés, mellyel az író történetekbe foglalja az életét, érzelmekkel teli hangnemben, amely, ha jól van megírva, magával húzza a történet olvasóját is. Az *etnográfia* egy adott kultúra tulajdonságait vizsgálja, elemzi annak értékeit, kulturális gyakorlatait. Teszi ezt leginkább résztvevői megfigyeléssel, beépülve a helyszínen élők mindennapjaiba, naplót írva és jegyzeteket készítve minden releváns eseményről. Főként tudományos hangnemet képvisel és legfontosabb szempontja a kultúra megértése jól kidolgozott elemző módszereken keresztül. Az önéletrajzhoz képest kevésbé személyes értelmezésről van tehát szó. Az *autoetnográfia* e két elemzési módszer tulajdonságait próbálja egybe kötni. Először az etnográfia módszereivel összegyűjti a szükséges információkat az adott kultúráról (interjúk és jegyzetek, helyszíni és utólagos elemzések segítségével), majd a történetmesélés eszközeivel „lágýtja”, személyesebbé, vagyis emberközelibbé és érzelmdúsabbá teszi őket. (Ellis, Adams és Bochner 2011)

Az autoetnográfia tehát tartalmaz egy mélyebb önreflexiót, mellyel a kutató kielemez a saját gondolatait, érzéseit és viselkedését egy adott szituációban. Ebből az önelemzési folyamatból következett számomra az etnográfusok által jól ismert kérdés: elképzeléseim vajon ténylegesen fedik-e a „valóságot”, vagy sokkal inkább önkényes értelmezések saját előtudásomra (vagy saját „világomra”) hagyatkozva? A túlzott beleélés és érzelmesség hatására a fontos információkat eltorzítva rögzíthetem és akár rosszul is értelmezhetem.

Ezzel szemben, mint ahogyan a fent említett tanulmány szerzői is kifejtik: az autoetnográfusok „érvényességét” sokszor épphogy a szöveg életközelsége, érzelmessége adja, az, hogy az olvasót is magával rántja a történetbe. Az *Autoethnography: An Overview* szerzői épp ezért több helyen is említik, hogy az autoetnográfusoktól elvárják a társadalomtudományokhoz illő elemzői konvenciók megtartását: meg kell tudniuk különböztetni a kutatót a mesélőtől. Ami ezt elősegíti, az az elméleti és metodológiai eszközök, illetve tudományos irodalom használata. Tudnunk kell tehát, mely részeknél sodródhatunk az árral és mikor szükséges stabil, tudományos keretek közé helyezni a munkánkat. (Ellis, Adams és Bochner 2011)

Az adatok rögzítéséhez kvalitatív módszereket használtam, az események helyszínén tartózkodva interjúkat, jegyzeteket és naplót készítettem. Használatukkal igyekeztem megfigyeléseimet minél pontosabban rögzíteni, majd az elemzésnél az elméletnek megfelelő, objektív nézőpontot biztosítani:

„A nagyon is személyes tapasztalatok és megfigyelések adatokká alakítása, vagyis leválasztása a személyes tapasztalatokról és beemelése a mások számára is hozzáférhető információk közé a terepjegyzettel kezdődik, majd a terepnaplóval folytatódik. A tudományos vállalkozás végeredménye, a tanulmány vagy monográfia ezekre a korábbi írásos anyagokra, dokumentumokra támaszkodik.”
(Feischmidt, 2006)

Így utazásaim során illetve a couchsurfing és a dumpster diving részeseként feljegyzéseket, terepjegyzeteket készítettem, amelyekből később átiratok készültek. Mivel feljegyzéseim sok esetben hiányosak voltak, az elkészült átiratok emlékfoslányokkal egészültek ki. Ám ebben az esetben az emlékezet megbízhatóságának problémájába ütköztem, amelyet az Autoethnography: An Overview szerzői is kiemelnek, miszerint az emlékezet nem csálhatatlan, emellett lehetetlen szavakkal leírni, vagy pontosan újrachívni azt, ahogyan az eseményeket ténylegesen megéltük (Ellis, Adams és Bochner, 2011).

Azonban, hogy ne csak saját tapasztalatokból és az elméleti keretből táplálkozzak, 2014. december 14-én részt vettem egy fesztiválon Budapesten, amelynek szervezője Csonka Gábor (vagy ismertebb nevén Vándorboy) volt, a legutazottabb magyar hátizsákos stoppos. A fesztivál központjában természetesen az utazás állt, az előadók többsége olyan személy, akiről elmondható, hogy szokatlan módon utazik vagy nem mindennapi helyekre jutott el. Elmondásuk szerint utazásaik közben sok esetben volt segítségükre az általam elemzett három jelenség: a couchsurfing, a stoppolás és a dumpster diving. Az előadások tapasztalatai valamint a résztvevőkkel, előadókkal és szervezőkkel készített interjúim is helyet kaptak a dolgozatomban.

2. A csavargó

Michel Onfray *Az utazás elmélete - A földrajz poétikája* című könyvében két embertípust különít el: „mindenki fölfedezi önmagában, hogy ő nomád vagy letelepedett ember-e, hogy az áramlást, a közlekedést, a helyváltogatást kedveli, vagy az állandóságért, a mozdulatlanságért

és a gyökerekért lelkesedik”. Szerinte beszélhetünk **pásztorról** és **parasztról**. Az Ótestamentum lapjai közé vezet vissza minket, Káin és Ábel történetéhez. Ábel, az állattenyésztő pásztor és Káin, a földműves paraszt – a helyváltoztató ember szemben a röghöz kötött emberrel. A paraszt a letelepedett ember, aki falvakat, városokat épít és ellenőrizhető. Ezzel szemben a pásztor hatalmas területeket barangol be, kötöttségek nélkül legelteti a nyáját, a társadalom ellensége, mert ellenőrizhetetlen, ezáltal pedig nyugtalanítja a rendet és a hatalmat. A történet szerint a féltékeny paraszt megöli a pásztort, amiért Isten örök tévelygésre kárhoztatja. A történet alapján Michel Onfray megállapítja, az utazó Káin fajtájából való, aki vezeklésként egy életen át „úton van”. (Onfray 2007)

Zygmunt Bauman is két típust említ. Turisták és Vagabundok című írásában a modern társadalomban keletkezett szakadék metaforáiként említi a vagabund és a turista magatartásának ellentétét. A **turista** az, aki lubickolva élvezi a kötelezettségektől mentes életet, annyi időt tölt egy – egy helyen (nem feltétlenül fizikai értelemben), amennyi jól esik neki, míg a **vagabund** még ha szenvedések árán is, de megpróbál megérteni minden állomást (Bauman 1996).

A legutazottabb magyar hátizsákos stoppos, Csonka Gábor vagy ismertebb nevén Vándorboy, blogjában ezt mondja:

„ Van egy embertípus, aki inkább statikus, nem kíván elmozdulni a komfort zónájából, nem akar kényelmetlenségeket magára zsuppolni. [...] Van egy másik jellemtípus, aki állandóan kérdez, kíváncsi, - ahogy egy hajdani bölcsesség szerető ember is tette – tudni akarja, milyen összefüggés rendszerben létezik, s feszegeti mi is van azon túl, ahova beszorult. The thing without end is mysterious (aminek a vége nem tudható, rejtelmes) – s talán ez az örökké ismeretlenségbe bolyongás készítet újabb és újabb dolgok felfedezésére, mert nem hiszem el, hogy a világ (csak) ennyi. „ (Vándorboy 2014)

Ahogy az fentebb megfogalmaztam, *csavargó* alatt nem feltétlenül a szakadt vándort értem, sokkal inkább azt az embertípust, aki gondolataiban és cselekedeteiben úszkálva választ keres a kérdéseire. Mint Onfray esetében Káin, Bauman esetében a vagabund vagy Vándorboy esetében a jellem, aki állandóan kíváncsi és szakadatlanul kérdéseket tesz fel. Ám azt is le kell szögezni, hogy nem lehet egyértelműen azt mondani (ha a bauman-i szófordulatot használom), hogy valaki „csavargó vagy turista”, hiszen „valamennyien azon a skálán helyezkedünk el, amely a „tökéletes turista” és a „reménytelen csavargó” pólusai között húzódik”. (Bauman 1996)

2.1. Egzisztenciális autentikusság

Ning Wang az egzisztenciális autentikusság fogalma kapcsán arról ír, hogy „köznapi értelemben a Lét egy különleges állapotát jelöli, melyben az egyén igaz önmagához. Ez az állapot segíti, hogy a modern nyugati társadalomban a nyilvános társadalmi szereplések által elveszített „valódi ént” pótolhassuk. Ning Wang azt mondja Turner és Manning szerint az autentikusság ezen formája akkor lehetséges ha „a készen kapott világot és az általa kínált biztonságot kétségbe vonjuk”. (Wang 1999)

Maga az autentikus én egy olyan eszményként jelenik meg, amely képes ellenállni a modernitás főbb intézményei diktálta rendnek, tehát olyan környezetben teljesíthető ki könnyen, amely kívül esik a domináns intézményeken. „Olyan térben, amelynek kulturális és szimbolikus határai elválasztják a profánt a szenttől, a felelősséget a szabadságtól, a munkát a pihenéstől és az inautentikus nyilvános szerepet az autentikus éntől. A természetet gyakorta tekintik ilyen környezetnek” (Wang 1999) Úgy gondolom ilyen szokatlan „környezet” lehet a couchsurfing, a stoppolás és a dumpster diving is, amelyek szintén olyan állapotokat szülnek amelyekben az érintettek megszabadulnak a társadalom által beléjük nevelt szabályoktól és kötelezettségektől. Vándorboy blogjában így fogalmaz: „... s tovább utazunk, hogy újabb rétegeket lehántsunk álarcainkból. Így találkozunk magunkkal, találunk magunkra”. (Vándorboy 2014) A jelenségekben megélt értelmi és érzelmi folyamatok három lépéseként a kanapészförlés esetében az őszinte kíváncsiság, a stoppolás esetében a megértés, míg végül a dumpster diving-on keresztül a cselekvésre való ösztönzés válik kulcsfogalommá.

3. Önismeret keresés az utazás és a fogyasztás kritikája által: kanapészförf, stoppolás és dumpster diving

Bóna Enikő 2010 – ben írt *Couchsurfing.org – az alternatív és ideologikus turizmus új színtere a világhálón* című szakdolgozatában fogalmazta meg, hogy mit ért Couch Surfing alatt: „Az angol internetes köznyelv ezt a fajta oldalt „Hospitality Exchange Network”- nek

hívja. A hospitality szó a weboldal fő funkciójára utal; arra, hogy ez egy vendéglátással (elsősorban a szálláskeresés folyamatával) kapcsolatos project. Az exchange szó jelöli azt, hogy reciprocitás elvén működő rendszerről van szó [...] Végül a network megnevezés a struktúrára utal”. (Bóna 2010). A Couchsurfing. org tehát egyszerű szavakkal egy közösségi portál, amely kommunikációs lehetőséget nyújt az utazók azon csoportjának, akik nem a hagyományos módszerekkel (hotel, hostel, panzió stb.) kívánnak szállást biztosítani maguknak. A cél nem más mint, hogy utazásaik során egy helybéli lakos személyében találjanak szállásadót maguknak. Mindez egy e-mailükbe (úgynevezett couch request-be) kerül és ha a kiválasztott személynek szimpatikusak, már várja is őket a vendégágy, vagy az a bizonyos kanapé. Tehát kiemelendő, hogy teljesen idegen emberek egymáshoz való beköltözéséről van szó.

A *stoppolás* azon túl, hogy egy ingyenes utazási lehetőség, zárandoklat is, amelynek során a *csavargónak* lehetősége nyílik arra, hogy közelebb kerüljön önmagához. Stoppolás alatt azt a hetekig, hónapokig, sőt akár évekig tartó folyamatot értem, amit az utazó nem feltétlenül egy konkrét cél érdekében kezd el. Valahonnan megy valahová - *úton van* - , de az, hogy mit keres, utazása közben derül ki.

A harmadik vizsgált jelenség, a *dumpster diving*, amelynek jelentése egy, a témakörrel foglalkozó blogger megfogalmazásában: „szeméthalászat” (Orsi 2009). Az egyszerűbb érthetőség kedvéért azt is mondhatjuk, hogy kukázás. A dumpster diving bizonyos országokban már bevett szokássá vált, a lényege, hogy a szupermarketek által kidobott élelmiszereket a „szeméthalászok” az üzletek zárása után átnézik és a még használható termékeket haza viszik. Azt mondják ugyanis, hogy legtöbbször teljesen érintetlen, tökéletes állapotban levő ételek kerülnek az üzletek kukájába, csak azért, mert közeledik a lejárat idejük, esetleg sérült a csomagolásuk, vagy egész egyszerűen az új termékek megérkeztével a régieknek már nem maradt hely. Állítják, hogy a fogyasztói társadalom kritikája mindez, ingyen ételszerzésen túl a cselekvésre való felhívás.

3.1. Az én ágyam a te ágyad – a csavargó kíváncsi

3.1.1. A hely szelleme

Többször mondtam már gyermekkoromban, hogy minden vágyam egyszer eljutni Egyiptomba, de mindig hozzáfűztem azt is, hogy nem úgy, mint egy turista. Annak jelentése, hogy *nem úgy, mint egy turista* soha nem volt egyértelmű számomra, de az itt elemzett kutatásom alatt sikerült rájönnöm, mire is gondolhattam: belesni a kulisszák mögé, az ott élők mindennapjaiba. Elsősorban nem a szokásos turisztikai látványosságokat akartam látni, hanem érezni akartam a város *szellemét*.

A mai turistáról sokan úgy gondolják, ha útra kel, nem azért teszi, hogy megismerjen valami újat vagy próbára tegye önmagát, sokkal inkább pihenés vagy szórakozás céljából. Fontos számára az, hogy a felkínált közeg hasonlítson a megszokott, „otthonos” környezetéhez. Szállása is csak éppen annyira kapcsolódjon a helyi kultúrához (dekorációk, személyzet, stb.), amennyire az még nem zavarja és nem érezteti vele túlságosan, hogy egy idegen kultúrába csöppent bele. Standardizált hotelek, standardizált szobákkal, fürdőkkel, étteremmel és standardizált személyzettel – esetleg egy kevés helyi akcentussal az eredetiség illúziójának fenntartásáért (Boorstin 1987, 77 – 118). A fent megfogalmazott imitációs gyakorlat azonban nem csak a turistán múlik, hiszen ha ő úgy is döntene, hogy mélyebben beleássa magát az adott kultúra rejtelmeibe, legtöbbször a színre vitt autentikusság problémájával találja szemben magát. Ahogy Pusztai Bertalan - Dean MacCannel kutatásaira támaszkodva – megfogalmazza *Paradigmaváltások az empirikus kultúrakutatás autentikusság diskurzusában - A turizmus esete* című írásában:

„ ... a turistának – a véletlent kivéve – nincs esélye a hátsóbb régiókat, a helyi valóságot megismerni. Amikor a turista hátsó régiót, azaz hétköznapi valóságot észlel, jó eséllyel egy olyan előkészített látogatáson vesz részt, amely legfeljebb messziről tekint rá a hátsóbb régiókra vagy még inkább annak gondosan elkészített imitációira. A gondolatmenet szerint, a színrevitel olyan mértékben igyekszik az élmény egyediségét és eredetiségét éreztetni, hogy a turista nem is észleli, hogy egy előkészített területen mozog.” (Pusztai 2011).

A kanapészörfölést olyan jelenségként elemzem, amely - ha jó szállásadót találunk magunknak -, biztosít minket arról, hogy a helyi kultúrát illető tudásunk, vagy legalább egy bizonyos része autentikus lesz. A Járatlan utakon fesztiválon Molnár Ritával, a couchsurfing

blog szerzőjével beszélgettem, aki már több mint száz vendéget fogadott. „Amire rájöttem a rendszer használata során, az az, hogy ha például Görögországba utazok, a célom az, hogy egy göröggel, „lógjak” együtt, és egy helyi szemével ismerjem meg a várost. Az ingyen szállás csak másodlagos.” (Molnár Rita 2014). Számos támadás éri ugyanis a kanapészfőfősöket, miszerint csak az ingyen szállásért használják a rendszert. Ez nem alaptalan, hiszen ha őszinte akarok lenni, eleinte én is ennek reményében regisztráltam az oldalra, majd idővel jöttem rá, hogy ez többről szól. A couchsurfereket ezek alapján két kategóriába sorolnám: az elsőbe tartoznak azok, akiknek célja, hogy anyagilag minél olcsóbban megússzák a szállást, az adott város nevezetességeire kíváncsiak, míg a szállásadójuk, vagy a helyi szokások nem igazán foglalkoztatják – őket a „couchsurfing társadalom” nem tekinti teljes értékű tagnak (ebből következik az újabb, hasonló jellegű oldalak létrejötte, mint például a BeWelcome.org, melyek célul tűzik ki, hogy az efféle magatartást minimálisra csökkentsék). Az „igazi” kanapészfőfős a másik típus, az aki azért használja a rendszert, mert ismerkedni akar, belelátni egy idegen kultúra „lelkébe”. Nem véletlenül fogalmazták meg sokan a profiljukon: *ne csak hotelként használd az otthonomat, hanem azért gyere, hogy megismerj!* Molnár Rita azt mondja: „Sok fiatal úgy használja ezt az oldalt, mint egy furcsa vöröskereszt hálózatot, amely biztosítja őket arról, hogy minden városban ingyen szállást kaphassanak. Az ilyen hozzáállás már a requestből látszik. Nekik általában csak annyi a válaszem, hogy: *no.* ” (Molnár Rita 2014)

2012 telén Bécsben jártam és a Couch Surfing rendszerén keresztül kerestem szállást. Mivel már számos alkalommal voltam ott, úgy döntöttem, ez esetben nem a szokott módon keresek szállást, hanem kipróbálom, hogy milyen képet kapok a városról, ha a Couch Surfing.org rendszerét használom. Egyáltalán egy, az általam már jól ismert város képe megváltozhat – e, ha nézőpontot váltok? Vendéglátóm, *Matthias* kivételes érzékenységgel ismerte fel, hogy a Couch Surfing lehetőséget adhat az utazó számára, hogy betekintést kapjon a helyi mindennapokba. Néhány nap alatt olyan rejtett térségeit ismertem meg a városnak, amikről addig fogalmam sem volt. Nem tartott „előadást”, nem akart helyi látványosságokat mutogatni, csak annyit mondott: „elviszlek néhány helyre, ahova a barátaimmal szoktunk járni.

Tapasztalataim, illetve a meginterjúvolt vendéglátók és utazók beszámolóí alapján megállapítható, hogy a Couchsurfing.org rendszere segíthet abban, hogy az utazó közvetlenebb kapcsolatba kerüljön a *hely szellemével*. „Bennszülöttként” mozoghat és betekintést nyerhet a helyi kultúra kulisszái mögé, hiszen „beavatója” egy helyi lakos. A helyi

praxisok és a hely autentikussága iránti kíváncsiság azonban vonatkozhat magára a hostra, annak személyiségére, életkörülményeire is. Azaz, előfordul, hogy a surfer nem a városra, nem a kultúrára, hanem magára *a vendéglátóra* kíváncsi. Épp ezért az élmény eredetisége nagymértékben függ a résztvevők gondolkodásmódjától és őszinteségétől is. Ezt a folyamatot az önreprezentáció kérdésén keresztül igyekeztem elemezni.

3.1.2. Önreprezentáció

Idegen emberekkel való ismerkedéseink során sok esetben előfordul, hogy fogalmunk sincs arról, hogyan is kellene kinéznie egy ilyen találkozásnak. Kezet fogunk, átöleljük egymást, jeleket formálunk a kezeinkkel, gesztikulálunk. Ezek egy része automatikus, a többi pedig jól kiformált, okkal létező cselekvés. Ez a folyamat aztán tovább folytatódik az ismerkedés után is. Ha engem meglátogat valaki külföldről, egyértelmű, hogy megmutatom a szokásos magyar ételeket és alighanem a pálinkát is megkóstoltatom vele. Tudom, hogy részben azért jött, hogy ezeket megismerje. Egyfajta megfelelni akarás ez az elképzelt elvárásoknak. Jól felépített színdarab, ahol mindenkinek megvan a saját szerepe. Úgy tűnik, ez elkerülhetetlen, hisz valamilyen keret mindenképp szükséges egy-egy ilyen „érintkezéshez”.

A probléma abból adódik, ha ez a szerep ténylegesen szerep és nem tükröz semmiféle valóságot. Jó példa vagyok erre én is, hiszen lévén vajdasági magyar nincs annyi közöm a gulyáshoz és a halászléhez, mint mondjuk annak, aki egész életében ezeket az ételeket fogyasztotta. Mégis, minden alkalommal úgy teszek, mintha a mindennapi étrendem részei lennének. Hogy a dolgozatom keretein belül maradjak, ezt a fajta „szerepjátékot” a couchsurfinget érintő kontextusban próbálom értelmezni, vagyis az ezen rendszeren keresztül érintkező, különböző nemzetiségű utazók önreprezentációját szemügyre venni.

Az önreprezentáció kérdésére a globalizáció elterjedése előtt biztos alapot szolgáltatott volna a nemzet, mint az egyik legerősebb identitást formáló tényező, azonban a ma létrejött viszonyok között ez a fajta bizonyosság meggyengülni látszik. Ahogyan azt a *Modernitás és annak jövője* című könyv szerzői leírják, a nemzetek olyan jelentéstartalmakat közvetítenek annak tagjai felé, amelyekkel azok könnyedén tudnak azonosulni, így magukat teljes értékű részeinek tekintik egy felettük álló „egésznek”. Ezt zavarják meg a mai globalizációs folyamatok (a transzportációs és kommunikációs technikák rendkívül gyors fejlődését követően), melyek az eddig viszonylag elszeparált nemzeteket mélyrehatóan

összekapcsolják gazdasági, politikai és kulturális folyamatokkal. Ezzel, a helybéli egyediségek széleskörűen elterjednek és az addig „intim” környezetben lezajló tradíciók tömegessé, egy globális piac árucikkeivé válnak. Végeredményként a különböző nemzeti identitások kiszakadnak eredeti kontextusukból és már nem kötődnek kifejezetten egy jól körülhatárolt helyhez, vagy történelemhez, sokkal inkább „önmagukban lebegnek” és mint valamiféle kulturális termékek fogyaszthatóak, illetve bármelyik pillanatban elcserélhetőek valami másra. (Hall, David Held, Tony McGrew 2003, 274 – 325)

A Couch Surfing.org használata során megfogalmazódott további kérdéseim tehát az *önreprezentációval* kapcsolatosak, azaz: hogyan viselkedik az utazó és hogyan a vendéglátó? Mennyire érzik a különböző nemzetekből érkező utazók feladatuknak, hogy saját (nemzeti) tradícióikat közvetítsék és mennyire megjátszott ez a kötelezettség? Hiszen *ha hamis a host* újból a színre vitt autentikusság problémájába ütközhetünk. Számomra *Michal Lachkovich*, a harmadik és egyben legérdekesebb vendéglátóm ihlette meg a megfogalmazott kérdést. Az ő esetében jöttem rá, mennyi mindent csináltam rosszul a vendégek fogadásakor. Amikor tudtam, hogy „surfer” érkezik hozzám, mindent gondosan előkészítettem, „magyaros” ebédet főztem, esti programmal készültem és a szegedi látnivalókból is felkészültem. Michal-lal való találkozásomkor rájöttem, hogy ebből mindig hiányzott a természetesség és a spontaneitás. Számomra minden kanapészfőfős érkezése egy stresszhelyzet volt, amelyben meg kellett felelnem. Michal volt az, aki ráébresztett erre, hiszen ő pozsonyi látogatásunkor nem vendégként tekintett ránk – utazókra – hanem egész egyszerűen befogadott az otthonába és nem változtatott megszokott életvitelén. Michal tökéletes ellenpéldája a fenti problémának, hiszen az említett hozzáállással mentesült mindenféle feladattól, amelyek olykor a szerepjátszás medrébe torkollnak.

Említettem, hogy ha valaki turisztikai irodák segítségével utazik, akkor sok esetben szembesülnie kell az élmény mesterséges jellegével, mely a turistát leválasztja a valódi helybéli kultúráról. A kanapészfőfővel ez enyhíthető, hiszen az adott kultúra helyi képviselőjénél szállunk meg (aki alighanem már önmagában „különleges élményként” szolgál). Azonban a Couch Surfing rendszere sem mentes a hibáktól. Az, hogy egy ilyen találkozásból mi jöhet létre a két fél egyéniségén, illetve azon múlik, hogy általában hogyan mutatják be magukat egy idegen számára. Úgy gondolom, a probléma abból adódhat, ha a bemutatott „kép” nem fedí a valóságot. Észrevehető, amikor valaki a „betanult” sablonokkal igyekszik bemutatni magát és kultúráját.

Ning Wang: *A turisztikai élmény autentikusságának újragondolása* című írásában azt mondja „a turisták saját autentikusságuk mellett az egymás közötti autentikusságot is keresik”. Ebben az esetben szerinte az uti cél vagy maga a turizmus eszközként vagy médiumként fogható fel, amelynek feladata, hogy összehozza a turistákat, amelynek során azok képesek lesznek arra, hogy autentikus interperszonális kapcsolatot tapasztaljanak meg egymás között. (Wang 1999)

Wang azt vizsgálja, hogy a turizmus által hogyan teremthető meg a turista community, egy olyan faj, amely a liminalitásnak köszönhetően jöhet létre. A turner-i gondolatokra alapozva megfogalmazza, „liminalitáson olyan helyzeteket értünk, amelyek kívül esnek a mindennapi élet határain, vagy azok periferiáin állnak”. Ezek olyan helyzetek, amelyekben az egyén nem terhelődik a hétköznapi élet kötelességszerű feladataival. Wang azt mondja a community egy olyan helyzetben születik, amelyben „eltűnnek a társadalmi-gazdasági, társadalmi-politikai pozíciókból, szerepekből és státusból eredő különbségek”. Így „egyéni jelleggel bíró emberi lények között” spontán módon kialakult kapcsolatokról beszélhetünk. (Wang 1999)

A kanapészőrfölés esetében is hasonló jelenségről van tehát szó. A host és a surfer személyéről is elmondhatjuk, hogy a fentihez hasonló környezetet hoz létre az utazó számára, amelyben kölcsönösen valami eredetibbet keresnek a megszokott nemzeti identitáshoz kötődő sablonokon felül, valamit, ami „ott lapul a felszín alatt.” Tapasztalataim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy egyáltalán nem az számít, milyen nemzeti ételeket, zenét, vagy táncot mutat be egy résztvevő, sokkal inkább az, miként viselkedik és gondolkodik. Mennyire érzi sajátjának azt, amit mond, vagyis mennyire őszinte a másik személyhez.

3.2. Egyedül az országúton- a csavargó megismer

Ha visszakanyarodunk a „régidőkhöz”, olyan utazókkal találhatjuk szemben magunkat, akik számára az utazás tanulási folyamat volt. A 17. században népszerűvé vált *Grand Tour* a fiatal nemesek utazásait jelentette, akik tanulmányaikat egy hároméves európai körutazással egészítették ki. Úgy tekintettek erre, mint egy, a felnőttkorba vezető átmenetre.

Az utazási és a kommunikációs technológiák fejlettsége a tér összeszűkülésének és az idő felgyorsulásának érzetét hozta magával. A rövid idő alatt célba érő repülők, buszok és vonatok segítségével a cél gyors és kényelmes elérése a megismerés „kárára ment”. Ebben az esetben pedig a már unalomig hajtogatott kérdés vetődik fel: ha valamit könnyen elérek, képes vagyok-e megbecsülni azt? Boorstin szerint:

„Manapság, amikor valaki oly keveset kockáztat és oly keveset tapasztal, az ottlét érzése kiüresedik és triviálissá válik. Amikor az odaút nehéz és fáradtságos volt, az ottlét sokkal életszerűbbnek tűnt. Amikor az odaút csak a szórakozásról szól, valahogyan a megérkezés is olyan, mintha sehova sem érkeztünk volna meg.” (Boorstin 1987, 77 – 118).

Az idő és a tér „hamis leképezése” egyenesen bosszantó lehet a *csavargók* számára. Ezért sokan közülük alternatív megoldásokat keresnek a világjárásra. Ennek egyik módszere a stoppolás, amely bizonyos életszakaszra akár életformává is válhat. A Couch Surfing.org rendszerét elemezve azokra a kérdésekre kerestem a választ, hogy mit kezd egy utazó a „hellyel”, a helybéli kultúrával, ahova érkezik, illetve hogyan vesz részt a kulturális találkozásokban. Ezzel ellentétben a stoppolás elemzésénél magára az utazásra, az útrakelés motivációira és az út során tapasztalt önismereti gondolatokra terelődik a hangsúly. A stoppos útja során életét bizonytalan tényezőkre - idegen emberekre és váratlan helyzetekre bízta. A kérdés az, miért stoppol az, akit anyagilag semmi sem akadályoz abban, hogy használatba vegye a közlekedési eszközöket? Tudatosan vág neki az ismeretlennek? Számos tapasztalat mondja azt, hogy ezeket az utazókat nem a pénz akadályozza a vonat/ busz/ repülő használatában, a háttérben komoly elhatározás áll.

Ahogy azt „A csavargó” című fejezetben írtam, Zygmunt Bauman a modern társadalomban keletkezett szakadék metaforájaként említi a csavargó és a turista magatartása közötti ellentétet: míg a turista élvezzi a kötelezettségektől mentes életet, addig a csavargó nehézségek árán is, de megpróbálja értelmezni a körülötte levő világot. (Zygmunt Bauman, 1996) Bauman csavargójával azonosítani tudom a stoppost, aki fél, hogy lemarad valamiről ezért inkább lassan halad. Michel Onfray: *Az utazás elmélete* című könyvében azt mondja:

„Az utazás egy régi és meghaladott formájának hívei a lassúságra esküsznek, és átkozzák a sebességet, minden rossz forrását. A lassú léptekre szavaznak, a teve púpjára, a kerekas gőzhajóra, a földrészek között, az óceánokon megtett hajóútra, a folyamokon a folyás irányába történő uszályos közlekedésre, a lovas szekérre”. (ONFRAY 2007, 59.)

A *csavargó* tehát megfigyel és ha szükség van rá, kockáztat. A vizsgált „utazóim”, amikor útra kelnek, valami olyasmit érezhetnek, mint egy gyermek, amikor először áll talpra. „Kiszabadulnak” a világba és maguk mögött hagynak mindent, ami addig biztonságos volt számukra. Nincs számukra többé otthon, nincs hívó szóra érkező segítség és nincs visszaút sem. Először is: az utazónak meg kell tanulnia újra egyensúlyozni, kiismerni a világ és a közötté lévő „újszerű” kölcsönhatásokat. Ez természetesen sok nehézséggel jár, de úgy hiszem, éppen a nehézségek legyőzése által várható egyéniségük megerősödése. Azok a bizonyos első lépések, amiket *csavargó*knak kell megtenniük, egyáltalán nem kellemesek és olyannyira bizonytalanok, hogy a kérdés is felvetődik: megéri – e? Hiszen míg a luxus óceánjárókkal közlekedő turisták mindent megkapnak, mi szem szájnak ingere: étterem, medence, színház, golfpálya, kutyasétáltató, masszázs, szauna. „*Traveling is half the fun!*”- mondják az utazási irodák. A stoppos eközben az autót mellett álldogálva egészen szélsőséges visszajelzéseket kap. Legtöbbször a szakadt *csavargó* címet tudhatja magáénak. Hisz ugyanúgy, ahogy a couchsurfing, vagy a dumpster diving esetében, itt is egy olyan jelenségről van szó, amely nem tartozik a mindennapi viselkedésformák közé. (lásd: Mellékletek 3. és 4. fotó)

A Couch Surfing segítségével ismerkedtem meg *Mihai Tufăval*, akit később csak *sétáló csavargónak* neveztem. *Tufă* szeptemberben töltött néhány napot nálunk. 2012 februárjában indult el Angliából, hogy hét éven át egy világkörüli utat tegyen meg - gyalog. A stopposokkal kapcsolatban fogalmaztam meg, hogy a *csavargó* fél, hogy lemarad valamiről, ezért inkább lassan halad, és megfigyel. Pontosan erre a gondolatra illik rá Mihai válasza a hozzá fűzött „miért gyalog?” kezdetű kérdésemre: „I was thinking about, how I could do it. First my plan was to go by bike, but then I realized, it is too fast for me. I wanted to see everything on the road.”. (Mihai Tufă 2012)

A Járatlan utakon fesztivál szervezője, Csonka Gábor utazásai nagy részét stoppal teszi meg, blogján így beszél önmagáról: „a vándor aki 125 országban ütötte fel a fejét, hogy a helyét találja.”

„Sokan kérdezik, hogy menekülésből utazom – e, néha el is gondolkodom rajta, de mindig rájövök, hogy nem. Hiszen én az itthoni viszonyokkal is meg tudok küzdeni, csak más a kérdésfeltevés, más a problémakör. Tehát nem gondolom azt, hogy elmenekülök. A kíváncsiság viszont nagyon fontos, mindig voltak kérdéseim: hogyan működik a világ, ez miért így van, az miért úgy. Ezekre itthon nem tudok választ kapni, csak az út során tapasztalható meg. Ez mindenképpen egy tanulási folyamat. Azt szoktam mondani, hogy az önfejlődés az utazás legfontosabb része, az, hogy vannak szép épületek, szép hegyek stb., az csak a plusz, de igazából mindig magaddal dolgozol.” (Vándorboy 2014)

Ahogy Vándorboy esetében is láthattuk, a stoppolás összeköthető a zarándoklattal, ugyanis az utazásnak ez a formája egy olyan választás eredménye, amely az utazó kíváncsiságából adódik. Kíváncsi környezetére és önmagára is. Az ilyen típusú utazás lényegi része nem a haladás, nem az autóban töltött idő, hanem az út mellett töltötté. Naplóm és az utazásaim során készített interjúk elemzése során megállapítottam, hogy a *csavargó* utazásait egy tanulási folyamatnak értelmezi, órákon át tartó, útmenti gyaloglása során találkozik saját rejtett tulajdonságaival, lelki és fizikai határaival, mindezt pedig egyénisége fejlődéseként éli meg.

3.3. Mi van a kukában? - a csavargó cselekszik

A dumpster diving, azaz a szeméthalászat mondanivalója: megmenteni a szemétből a még használhatót, és mindezt nem azért, mert nincs pénzem ételre, hanem egész egyszerűen azért, mert nem tűröm a pazarlást. A dumpster diving komoly kérdéseket feszeget: észrevevesszük-e saját viselkedésünket, gondolkodásmódunkat, mint a probléma mozgatórugóit? Felül tudunk – e kerekedni a belénk nevelt berögződéseken? Ha tudom, hogy ami a szemetesben van, néhány perce még az élelmiszerbolt polcain hevert vaskos összegekért, vajon képes vagyok-e bepizkolódni érte? Abból a szempontból, hogy mindkettő kifogástalan, ehető, sőt egészséges élelmiszert tartalmaz, a bolt polca és a kuka között csak anyagukat tekintve van különbség. Számunkra az étel mégis egyik pillanatban az életünk alappillérét jelenti, a következőben szemetet. Egy Origo – s cikk a dumpster diving témája kapcsán érdekesen fogalmazott: „Mentsd meg a Földet! Egyél szemetet!” (Mentsd meg a Földet! Egyél szemetet! 2007).

Egy a témával foglalkozó cikk a tudatosságra hívja fel a figyelmet: : „these are not dippy hippies or trampy hobos. They are educated people who have decided to seek an alternative way of life outside the economic norms”. (Dumpster diving with the freegans: Why pay for food? 2008). Sokszor tudatos döntésről van tehát szó. Arról a mozzanatról, amikor valaki, miután felismert egy adott problémát, nem feledkezik meg a következő lépésről sem és megpróbál tenni ellene. Természetesen nem azt mondom, hogy a dumpster divingot biztos megoldásnak tekinthetjük, hiszen az nem is működhetne a létrejött pazarlás

nélkül. A cél úgy gondolom sokkal inkább a figyelemfelkeltés. Felhívni rá a figyelmet, hogy nincs minden rendben.

Lisa és Clem Ens 2012 telén Couch Surfing vendéglátóim voltak Berlinben: A korai húszas éveikben járó egyetemisták, akik eldöntötték, hogy egy városi kommunát hoznak létre és bárkit - „surfereket”, csavargókat, barátokat - befogadnak az otthonukba. Lisa elmondta, ételre egyáltalán nem költenek pénzt. Már a Couch Surfing profilján is olvastam: „We eat the food out from the trash, please don’t bring any”.

„Clem Ens és a társaság fiú tagjai minden este biciklire ültek és körbejárták a környező szuper – és hipermarketeket, amelyek zárás után az aznap lejárt vagy hibás csomagolású termékeket kirakták a boltok kukájába. Mi ez idő alatt „otthon” ültünk a lányokkal és vártuk a rakományt. Az eredmény megdöbbentő volt. Néhány bevásárlószatyornyi tökéletes állapotban levő ételt – joghurtokat, csomagolt kenyereket, háztartási kekszeket, lekvárokat, tejtermékeket, még friss húsokat is – hoztak haza. A legtöbb még le sem járt, leginkább az volt velük a probléma, hogy sérült a csomagolásuk, vagy egy héten belül lejártak volna. A szupermarket által kidobott tartós tejjel például annyi volt a probléma, hogy a műanyag kupak nem volt rajtuk. Ezért dobták ki őket? – kérdeztem. Clem Ens erre egy másik kérdéssel válaszolt: „Miért, te megvennéd?” ”Ez elgondolkodtatott... Tudtam, hogy a válaszom az lenne: nem.” (napló átirat, 2013, lásd: Mellékletek 5. fotó)

Az első dumpster diving élményem komoly küzdelem volt önmagammal. Meglepően hatott rám, hogy vendéglátóim, Lisa és Clem Ens fiatal koruk ellenére milyen átgondoltan cselekszenek. Hiszen számukra a dumpster diving nem csak ingyen ételszerzés volt, hanem a pazarlás ellen folyó küzdelem is. Becsültem őket a komoly gondolataikért, de a társadalom normáihoz szokott gondolkodásom nagyon nehezen engedett. Ott motoszkált a fejemben minden elfogyasztott falat után, hogy: „ez a kukából van”. Ott annyira sokkolt a szituáció, hogy titokban elmentem a boltba (ugyanabba a boltba, ahonnan előző este a „rakományt” hozták), vettem magamnak kenyeret, zöldséget és párizsit, majd az utcán ettem meg.

A Lisáékéhoz hasonló számos próbálkozásra akadtam, amelyek célja az, hogy a „nagyközönséggel” is tudassák a pazarlás problémáját. Mindezt nagyon átgondolt, figyelemfelkeltő módszerekkel. A nemzetközi Food Not Bomb nevű csoport tagjai a kidobásra szánt élelmiszereket összegyűjtik, majd ízletes ételeket készítenek belőlük, amiket nyilvános helyeken szolgálnak fel. Ezek egyben békés tüntetések is, amelyek a mindennapi pazarlásra hívják fel a figyelmet. (Freegan – mozgalom, avagy élet a szemétből, 2007) Ennek a továbbgondolása lehet az ausztriai, ami voltaképpen a problémára fókuszáló főzőshow. Jelmondatuk komoly kritikát közvetít a fogyasztói magatartással szemben: Food is culture... don’t waste it – cook it! Néhány fiatal dumpster diver, szakács és aktivista összefogása a Waste Cooking, a cél: minél több ember tudomására juttatni a problémát. (lásd: Mellékletek 6.fotó)

A dumpster diving egy rövid kitérőnek tűnhet a *csavargó* útja során, hiszen míg a stoppolás és a Couch Surfing használata az utazás kritikájával kerül kapcsolatba, addig a dumpster diving a fogyasztói magatartással áll szemben. A jelenségekben közös, hogy mindhárom esetben problémafelvetésről van szó, a lehetséges megoldás pedig az egyén önreflexióján és kritikai magatartásán keresztül jut kifejezésre.

4. Konklúzió

Jól kirajzolódik, hogy a *csavargók* világában fontos szerephez jut a társadalmi változások okozta instabil világgal (bizonytalan értékekkel és bizonytalan identitásokkal) való szembenállás. Míg a huszadik századra jellemző, hatalmas tempójú tudományos fejlődés következményeként rengeteget tanultunk az emberről: felfedeztük emberi fejlődésünk lépéseit, darabjaira szedtük a nyelvet, belenéztünk a tudatalattinkba és még számos más területen tökéletesítettük tudásunkat, mégis úgy tűnik, amennyire „okosabbak” lettünk, annyira el is bizonytalanodtunk a tudásunkat illetően. (Hall, David Held, Tony McGrew 2003, 274 – 325) A globalizációs folyamatok egy teljesen új „játékteret” nyitottak az emberiség számára, a politikai, gazdasági és kulturális folyamatok újszerű, bizonytalan jelentéseket közvetítenek az egyéneknek. Nem számítanak a jól kitaposott ösvények, a jövő egyszerűen kiszámíthatatlan, a világ bármelyik pillanatban a feje tetejére is állhat: ekkora szélben pedig senkit sem lehet meggyőzni, hogy kártyavárat építsen. Épp ezért a dolgozatban elemzett *csavargók* a világ minden apró szegmensét kérdőre vonják, ha kell önállóan fedezik fel vagy próbálják megtalálni a válaszokat:

„Nekem nem elég az, hogy a híradóban megmutatják, hogy Afganisztánban milyen rosszak az emberek, hanem én kíváncsi vagyok hogy valójában milyenek. Majd ha egyszer kétszer rádöbbsz, hogy nem az a valóság, amit a televízióban látsz, akkor meg fog benned erősödni ez a kritikus gondolkodás és megkérdőjelezel dolgokat. Nem fogadsz el mindent megrágva és rádköppe. (Vándorboy 2014)

Elemzéseim során elgondolkodtam azon vajon a Couch Surfing rendszerét használó utazó képes – e érezni egy-egy hely „szellemét”, tud – e valós kapcsolatot teremteni a helyi praxisokkal? Kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a Couch Surfing jó módszernek bizonyul arra, hogy a különböző kultúrák megismerésére törekvő utazók

közvetlenebb módon érintkezzenek az adott kultúra résztvevőivel, a helyi szokásokkal, valamint a helyi „nevezetességeket” is első kézből ismerhessék meg. A módszer azonban nem tökéletes. Ahogy azt az önreprezentáció kapcsán elemeztem, hiába „valós” a helyszín, ha „hamis” a „host”. Ahogy azt láthattuk: a vendéglátásnak súlya van, a „host”-nak felelősségérzete támadhat önmaga, vagy saját kultúrája bemutatása során. Így sokszor ahelyett, hogy őszintén képviselné önmagát, egyfajta „kitalált” személyiséget próbál meg közvetíteni, holott az utazó valószínűleg épp az ellenkezőjéért jött. Nincs könnyű dolga az utazónak sem, hiszen rajta múlik, képes-e felismerni az őszinte jeleket, ahelyett, hogy a „turista” mentalitást felvéve egy „előre megrajzolt” képet érzékeljen. A kulcsszó esetükben tehát az *őszinte kíváncsiság* lehetne.

Sokat említettem Zygmunt Bauman eszmefuttatásait, nem véletlenül: csavargókról és turistákról beszél, a posztmodern kor *hőseiről és áldozatairól*. Feltettem a kérdést: mit jelenthet a „stoppos életvitel” a ma létrejött (posztmodern) viszonyok között? Bauman csavargóját a kalandvagyó, önismeret kereső stopposokkal azonosítottam, akiknek szinte mind ugyanaz a sorsuk: szakadatlanul a helyüket keresik a világban. Feltételeztem, hogy a stoppolás lényegi része nem az autóban töltött idő, hanem az út mellett töltötté. A stoppos zarándokúton vesz részt. Megszűnik körülötte a tér és lelassul számára az idő. Lelassít és lépésről lépésre halad előre, időt nyer a gondolkodásra, ezáltal pedig közelebb kerül önmagához is. A tanuláshoz azonban mindenképp gondos odafigyelésre van szükség. Ebből következett, hogy a stoppolás kulcsszavának: **a megismerést** választottam.

A harmadik elemzett jelenség a dumpster diving a következő lépése a *csavargó filozófiájának*. A túlzott fogyasztói magatartás egyet jelent azzal, hogy önszántunkból viszünk az otthonunkba olyan termékeket, amelyekre egyáltalán nincs szükségünk, majd tudatosítás nélkül egyszerűen a szemétkukába dobjuk. Nem csak a megvásárolt termékeknek, de a saját munkánknak sem érezzük az értékét, hiszen amikor valamit kidobunk, a pénzünket, ezáltal pedig a saját munkánkat dobjuk a kukába. Mindennek a nagybani megfelelője a szuper – és hipermarketek pazarlása. A dumpster diverok a fogyasztói társadalom problémájára reflektálva, nem feltétlenül azért lesznek „szeméthalászokká”, mert rászorulnak, hanem mert nem tűrik a pazarlást. Az eldobott ételek hasznosításán túl, céljuk a figyelemfelkeltés és **cselekvésre** való felhívás. A csavargó filozófikus útja során tehát a kanapészőrfi, a stoppolás és a dumpster diving az önismeret keresés három lépését jelentette: 1. a kíváncsiságot, 2. a megismerést, és 3. a cselekvést. Ez a három lépés minden olyan mozdalom jellemzője lehetne, amelyek valamilyen fejlődést, változást céloztak meg, ahogyan a bevezetőben említettem,

ilyenek lehetnek a squatok, a szívárvány találkozók, a telekocsi rendszerek és az önnfenntartó kommunák is.

Különösen érdekesnek találtam a kutatásom során, hogy a *csavargók*, akikkel összehozott a sors, számos esetben a társadalomtudományok olyan területén tanultak vagy dolgoztak, amelyek éppen a fent említett kritikus gondolkodást és a világgal szembeni kíváncsiságot veszik alapul. Példaként említeném Joe-t, akivel együtt stoppoltam Spanyolországban, ő antropológiát végzett, csakúgy mint Aaron Cochrane, aki couchsurfing vendégem volt néhány hónapja. Miriam K. és Rossen Petrov 2013-ban kerestek nálam szállást, mindketten színházantropológiával foglalkoznak. A Járatlan utakon című fesztiválon az előadók közül Vándorboy, Kun Estele és Vermes Veronika az antropológiával, míg Mihályfi Márta a néprajzzal áll szoros kapcsolatban. A listát végtelenségig sorolhatnám, világjáró barátaim között is sokan kommunikációt, néprajzot vagy antropológiát tanulnak. Ezek alapján ami számomra bizonyos az az, hogy talán ők lehetnek a Grand Tour fiatal nemeseinek legújabb nemzedéke, akik utazásaikkal az iskolapadban tanultakat próbálják a saját bőrükön megtapasztalni, a saját gondolataikkal értelmezni, a tanulmányaikat kézzelfogható tudással kiegészíteni. Viszont ennek a fordítottjára is akad példa. Vermes Veronika a szívárvány találkozóról írt tanulmányában fogalmazza meg, hogy az onnan hazatérő emberek az őket ért hatások miatt nehezen kapcsolódnak vissza a társadalomba, nem tudják újra a társadalom által elvárt szerepeket eljátszani, sok esetben elszegényednek, kommunákba költöznek, örök vándorokként élnek vagy a társadalom számára elfogadhatóbb módon tudásukat a hétköznapiakba integrálva aktivistákká, művészekké vagy antropológusokká lesznek. (Vermes Veronika 2006)

A dolgozatban elemzett *csavargók* (legyenek azok couchsurferek, stopposok, vagy dumpsterdiverok) amellet, hogy a pénzhiányra megoldást nyújtó módszerek képviselőinek számítanak, az őszinte kíváncsiság, a lassú megismerés és a cselekvés lépésein keresztül a kialakult kaotikus helyzet megértésére, megváltoztatására törekszenek. A *csavargók* gondolkodásában erőteljes önreflexió és kritikai attitűd elsajátítása jellemző, mely a körülöttük zajló, bizonytalan folyamatokra adott reakciónak is tekinthető. Azt, hogy a *csavargó* állandóan mozgó, kérdéseket megfogalmazó és azokra válaszokat kereső hozzáállása, avagy a *csavargó filozófiája* mennyire kifizetődő vállalkozás a mai posztmodern körülmények között, úgy gondolom, mindenkinek önmagában kell eldöntenie.

Függelék

1. fotó - Helen Turchynskaval, Oláh Viktorral és Matthew Kristtel (a kanadai bohóccal).

2. fotó – Couch Surfing vendéglátóként. Sangbae Yoon-nal társalogva a Széchenyi téren.

3. fotó – az első szabadban töltött éjszaka után Barcelonában.

4. fotó – az autóút mellett, stoppal Barcelonából Madridba.

5. kép – ebéd közben, dumpster diving után. Lisa és Clem Ens otthona Berlinben.

6. kép – szemetesből átalakított stand . A szupermarketek által kidobott ételekből készült finomságokat osztogatja a Waste Cooking nevű dumpster diving reality show csapata.
(forrás: www.wastecooking.com)

Források

- Babby, Earl (1995). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bauman, Zygmunt (1996). Turisták és Vagabundok - A posztmodern kor hősei és áldozatai. *Lettre 1999/ tél, 35. szám*. Hozzáférés: 2013. május 10. Elérhető:
<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre35/01bauman.htm>
- Boorstin, Daniel J. (1987). *The Image: a Guide to Pseudo-events in America*, New York: Atheneum.
- Culler, Jonathan (1981). A turizmus szemiotikája. In: Bódi Jenő és Pusztai Bertalan (szerk.) *Túl a turistatekinteten – A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái* (pp. 23-40). Budapest – Pécs – Szeged, 2012: Gondolat Kiadó.
- Ellis, Carolyn, Tony E. Adams, Arthur P. Bochner (2011). Autoethnography: An Overview. *Forum Qualitative Social Research 2011/ január*. Hozzáférés: 2014. november 28. Elérhető:
<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3095>
- Feischmidt Margit (2006). Az antropológiai terepmunka módszerei. *Szabadszűz 2007*. Hozzáférés: 2014. december 12. Elérhető:
http://mmi.elte.hu/szabadszuesz/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=834&tip=0
- Hall, Stuart, David Held, Tony McGrew (2003). *Modernity and it's futures*. Oxford: Polity.
- MacCannel, Dean (1976). *The tourist*. New York, Schocken
- Onfray, Michel (2007). *Az utazás elmélete – a földrajz poétikája*. Budapest: Orpheus Kiadó.
- Urry, John (2002). *A turistatekintet*. In: Bódi Jenő és Pusztai Bertalan (szerk.) *Túl a turistatekinteten – A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái* (pp. 41-61). Budapest – Pécs – Szeged, 2012: Gondolat Kiadó.

Vermes Veronika (2006). Rainbow-világtalálkozó és közel-keleti béketalálkozó Törökországban. *Korunk folyóirat 2006/ szeptember*. Hozzáférés: 2014. december 15.
Elérhető: <http://www.korunk.org/?q=node/8300>

Wang, Ning (1999). *A turisztikai élmény autentikusságának újragondolása*. In: Bódi Jenő és Pusztai Bertalan (szerk.) *Túl a turistatekinteten – A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái* (pp. 90-117). Budapest – Pécs – Szeged, 2012: Gondolat Kiadó

Dumpster diving with the freegans: Why pay for food? (2008. július 21). *Telegraph.co.uk*. Hozzáférés: 2014. december 26. Elérhető:
<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/retailandconsumer/2793564/Dumpster-diving-with-the-freegans-Why-pay-for-food.html>

Freegan – mozgalom, avagy élet a szemétből (2007. szeptember 30). *Hotdog.hu*. Hozzáférés: 2014. december 26. Elérhető:
<http://www.hotdog.hu/letoltes/doksi/egyeb/freegan-mozgalom-avagy-élet-a-szemetbol>

Mentsd meg a Földet! Egyél szemetet! (2007. március 1.). *Origo.hu*. Hozzáférés: 2014. december 9. Elérhető:
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20070301mentsd.html>

<http://www.bewelcome.org>
<http://www.couchsurfing.org>
<http://www.hitchwiki.org>
<http://www.trashwiki.org>
<http://www.wastecooking.com>
<http://www.vandorboy.com>

INTERJÚK

Csonka Gábor (*interjú, 2014*)
Molnár Rita (*interjú, 2014*)
Kun Estele (*interjú, 2014*)
Mihályfi Márta (*interjú, 2014*)
Clem Ens (*interjú, 2012*)
Mihai Tufa (*interjú, 2012*)

Michal Lachkovich (*interjú*, 2012)

Matthew Krist (*interjú*, 2012)